

Les polítiques sobre comunicació de la Unesco l'any 2005. Què en queda, de l'esperit MacBride?

Isabel Fernández Alonso

L'informe *Many voices, one world: Communication and society, today and tomorrow* ('Moltes veus, un sol món: comunicació i societat, present i futur'), aprovat a la Conferència General de Belgrad del 1980, va suposar el primer gran qüestionament del sistema de comunicació internacional, regit pels fluxos unidireccionals Nord-Sud. L'Informe tenia, a més, un valor especial perquè s'havia gestat en el marc d'un organisme multilateral, la Unesco.

L'Informe MacBride va donar suport, per tant, a les reivindicacions dels Països No Alineats en el debat que mantenien al si de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura amb els països occidentals. Els primers reclamaven un Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació (NOMIC) enfront de la doctrina del *free flow of information*, articulada fonamentalment des dels Estats Units i molt ben acollida pels grans mitjans de l'àmbit occidental.

Per arribar a aquest nou ordre, l'Informe plantejava una sèrie de recomanacions que es poden sistematitzar en quatre punts: "Desenvolupament dels països del Tercer Món per tal que arribin a ser realment independents i autosuficients i desenvolupin les seves identitats culturals [...]; millora de la captació internacional de notícies i de les condicions de treball dels periodistes [...]; democratització de la comunicació (accés i participació, dret a comunicar) [...]; i foment de la cooperació internacional [...]" (Carlsson 2003, 18).

Isabel Fernández Alonso

Professora del Departament de Periodisme i Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona i investigadora de l'InCom-UAB

Amb tot, després de la retirada dels Estats Units (1984), el Regne Unit i Singapur (1985) de la Unesco i del seu canvi de director general, amb l'arribada de Federico Mayor Zaragoza (1987), es va produir un gir important pel que fa a les polítiques de comunicació d'aquest organisme de les Nacions Unides, un gir que es va concretar amb l'aprovació de la Nova Estratègia d'Informació i Comunicació. Aquesta Nova Estratègia –que es va definir a la Conferència General que va tenir lloc a París el 1989, coincidint amb la caiguda del teló d'acer– tenia com a objectius "fomentar la lliure circulació de la informació en els àmbits internacional i nacional, afavorir una difusió més àmplia i més equilibrada de la informació, sense posar obstacles a la llibertat d'expressió, i crear tots els mitjans apropiats per reforçar la capacitat de comunicació als països en via de desenvolupament per tal que augmentin la seva participació en el procés de la comunicació"¹.

Es va apostar, per tant, per la doctrina del *free flow*, combinada amb mesures d'ajuda al desenvolupament, i es va eludir qualsevol referència crítica als fenòmens que expliquen els desequilibris en la comunicació internacional.

No obstant això, i malgrat la filosofia que suposa aquesta Nova Estratègia d'Informació i Comunicació, en aquest article volem comprovar si encara queda en les polítiques de comunicació de la Unesco alguna reminiscència de les idees bàsiques que recollia l'Informe MacBride fa un quart de segle. Amb aquest objectiu analitzarem les principals accions que promouen i desenvolupen en aquest àmbit la Secció de Comunicació i Informació i la Secció de Cultura d'aquesta agència de les Nacions Unides. Tot això en el marc dels postulats que, en matèria de polítiques de comunicació, recull el text programàtic més recent de la Unesco: *Estratègia a mig termini*, elaborada per al període 2002-2007 (Unesco 2002).

Dedicarem una especial atenció a les polítiques de la

Secció de Cultura, ja que considerem que el debat promogut per la Unesco al voltant de la diversitat cultural (sobretot a partir de l'aprovació el 2001 de la declaració universal sobre aquesta matèria) és la primera mesura que, després de la desaparició de les reminiscències de l'Informe MacBride, retorna un cert protagonisme a aquest organisme de l'ONU pel que fa a les polítiques de comunicació en l'àmbit internacional.

1. Les polítiques de la Secció de Comunicació i Informació: PIDC, IFAP i llibertat de premsa

La Secció de Comunicació i Informació es va crear el 1990, al cap d'un any de l'aprovació de l'esmentada Nova Estratègia de Comunicació. La Secció compta amb tres divisions (Divisió per al Desenvolupament de la Comunicació, Divisió de Llibertat d'Expressió, Democràcia i Pau, i Divisió de Societat de la Informació) i es responsabilitza, entre altres coses, de la Secretaria dels dos principals programes intergovernamentals que gestiona actualment la Unesco en l'àmbit de la comunicació: el Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació (PIDC) i el Programa Informació per a tothom (IFAP).

Segons la mateixa Unesco, els tres objectius principals d'aquests programes, els mateixos que planteja l'esmentada *Estratègia a mig termini* de la Secció de Comunicació i Informació, són promoure la lliure circulació d'idees i l'accés universal a la informació, l'expressió del pluralisme i de la diversitat cultural en els mitjans i en les xarxes mundials d'informació, i l'accés universal a les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC).²

No fa falta aprofundir gaire en l'anàlisi, però, per adonar-se que difícilment es podran aconseguir uns objectius tan ambiciosos amb els pressupostos amb els quals han comptat normalment el PIDC i l'IFAP.

Així, doncs, el ja històric Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació³ va tenir problemes de finançament a partir de la segona reunió del seu Consell Intergovernamental (Acapulco, 1982)⁴, ja que els Estats Units es van mostrar contraris al fet que la Unesco centralitzés la gestió dels fons destinats a aquest programa (a través del *compte especial*). A més, la reunió d'Acapulco va donar pas a una actitud de distanciament i d'incompliment

dels compromisos de contribució econòmica que havien assumit diversos països occidentals (Gifreu 1986, 179).

Com afirma Colleen Roach (1997, 111-112), que va avaluar el paper del PIDC en la construcció del NOMIC, "els Estats Units van fer servir l'estratègia de l'ajuda per combatre les peticions radicals de canvi, però no van aportar res de nou, tret que tinguem en compte les contribucions a projectes de pròpia elecció (fons en dipòsit), que en realitat servien per esquivar el marc multilateral del programa".

En tot cas, les quantitats que fa anar el PIDC, vint-i-cinc anys després de la seva aprovació, continuen sent irrisòries en relació amb els seus objectius. En aquest sentit, el març del 2005, l'oficina que gestiona el programa⁵ va concedir 1,05 milions de dòlars a 51 projectes de mitjans a països en via de desenvolupament o en transició (mig milió de dòlars es van destinar a la reconstrucció de les ràdios de la província indonèsia d'Aceh, molt afectada pel tsunami que havia arrasat les seves costes uns mesos abans). El 2004, el PIDC va distribuir 1.840.000 dòlars entre 66 projectes⁶.

Els beneficiaris d'aquestes ajudes són mitjans de comunicació, centres de formació de periodistes, organitzacions professionals del sector, agències d'ajuda al desenvolupament dels mitjans, etc., que han de sotmetre els seus projectes a l'estudi previ dels consellers regionals de la Unesco en matèria de comunicació i informació. Els criteris més importants a l'hora de concedir les ajudes són "la promoció de la llibertat d'expressió i del pluralisme, el desenvolupament dels mitjans comunitaris, i dels recursos humans i la promoció d'acords internacionals".⁷ El finançament es continua fent a partir de dos fons:

A partir del compte especial del PIDC, un fons comú que sosté el conjunt de projectes que finança el Programa i que funciona des del seu llançament⁸.

A partir de fons en dipòsit, destinats a projectes concrets, aprovats per l'oficina del Consell Intergovernamental del PIDC⁹.

Tant el compte especial com els fons en dipòsit provenen d'aportacions voluntàries dels estats. El PIDC no té recursos procedents del sector privat¹⁰.

El quadre 1 recull les donacions que han fet al PIDC, des de la seva creació, els diferents països, per mitjà dels dos fons esmentats. En total, 86.987.396 dòlars: 46.241.396 destinats al compte especial i 40.746.000, als fons en dipòsit.

Quadre 1. Donacions voluntàries dels estats al PIDC

País	Compte especial*	Fons en dipòsit*
Algèria	10.000	0
Alemanya	1.073.526	21.627.000
Àrabia Saudita	100.000	50.000
Austràlia	0	464.000
Bangla Desh	2.000	0
Benín	10.000	0
Camerun	10.714	0
Canadà	282.389	106.000
Xina	135.000	0
Xipre	1.944	0
Corea	100.000	
Dinamarca	6.915.093	8.391.000
Egipte	15.000	0
Espanya	12.587	50.000
Estats Units	0	465.000
Federació russa	3.843.037	0
Finlàndia	1.613.497	0
França	3.170.966	3.888.000
Gabon	17.094	0
Ghana	5.000	0
Grècia	32.500	0
Guyana	2.000	0
Índia	1.280.000	0
Indonèsia	93.505	0
Iraq	100.000	0
Islàndia	13.390	0
Itàlia	839.853	512.000

*(en dòlars dels Estats Units)

País	Compte especial*	Fons en dipòsit*
Jamaica	4.500	0
Japó	3.763.648	
Kuwait	100.000	
Luxemburg	919.379	540.000
Malta	5.000	0
Maurici	1.000	0
Mèxic	10.000	0
Nigèria	145.825	0
Noruega	12.205.696	0
Oman	20.000	0
Pakistan	25.000	0
Països Baixos	1.465.461	510.000
Portugal	21.244	107.000
Qatar	10.000	0
San Marino	5.000	0
Suècia	2.713.923	421.000
Suïssa	1.863.581	3.615.000
Surinam	2.500	0
Tunis	19.566	0
Turquia	6.438	0
Trinitat i Tobago	4.000	0
Veneçuela	250.437	0
Iugoslàvia	39.995	0
Zàmbia	5.231	0
Contribucions excepcionals	85.000	0
Interessos guanyats	3.953.403	0

*(en dòlars dels Estats Units)

Font: Secció de Comunicació i Informació de la Unesco¹¹

Mentrestant, el Programa Informació per a Tots (IFAP) substitueix des de l'1 de gener de 2001 el Programa General d'Informació i el Programa Informàtic Intergovernamental¹².

L'IFAP, en el seu afany per retallar la fractura digital, té com a objectius més concrets "promoure la reflexió i el debat internacional sobre les grans qüestions ètiques, jurídiques i socioculturals de la societat de la informació; afavorir l'accés a la informació de domini públic gràcies a la seva organització, digitalització i preservació; impulsar la formació, l'educació permanent i l'aprenentatge en els àmbits de la comunicació, la formació i la informàtica; donar suport a la producció d'informació d'interès local i fomentar els coneixements autòctons garantint una instrucció elemental i coneixements bàsics sobre les TIC; recomanar la utilització de normes internacionals i pràctiques òptimes en matèria de comunicació, informació i informàtica en els àmbits de competència de la Unesco; i contribuir a la distribució per internet de la informació i els coneixements en els àmbits local, nacional, regional i internacional"¹³.

El compte especial del Programa Informació per a Tots es nodreix de contribucions voluntàries dels països membres o d'altres donants. En concret, el fons disponible per finançar projectes el 2005 s'eleva a 750.000 dòlars. Per finançar un projecte, aquest s'ha d'emmarcar en els objectius de desenvolupament del mil·lenni de l'ONU i en els fixats al pla d'acció adoptat per la Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació. En concret, es finançaran amb un màxim de 25.000 dòlars els projectes nacionals i amb un màxim de 45.000 els internacionals, sempre que uns i altres fomentin l'alfabetització digital, reforcin la presa de consciència sobre la importància de la preservació de la informació de tota mena i sensibilitzin sobre les implicacions ètiques, legals i socials de les tecnologies de la informació i la comunicació¹⁴.

Caldrà veure si l'IFAP es beneficia, per exemple, de l'acord subscrit el novembre del 2004 entre la Unesco i Microsoft per reduir la fractura digital¹⁵. En tot cas, no sembla fortuït que el sector privat opti per donar suport als projectes d'aquesta organització de les Nacions Unides relacionats amb les noves tecnologies de la informació i la comunicació, deixant de banda altres programes amb més rerefons sociocultural, com el PIDC.

D'altra banda, s'ha de destacar que la Secció de

Comunicació i Informació desenvolupa una significativa tasca en defensa de la llibertat d'expressió i de la llibertat de premsa (fonamentalment a països que viuen situacions de conflicte). En aquest sentit, cal destacar la proclamació del 3 de maig com a Dia Mundial de la Llibertat de Premsa¹⁶ o la creació, el 1997, del Premi Mundial Unesco Guillermo Cano¹⁷, també sobre la llibertat de premsa. Tots dos projectes donen peu al debat –seminaris i tallers en els quals s'intenta conscienciar els professionals sobre la importància d'uns mitjans independents per a la prevenció i superació dels conflictes– i a la denúncia de les agressions que pateixen els professionals de la informació arreu del món.

Cal matisar que les accions a favor de la llibertat de premsa que promou la Unesco apareixen sovint lligades al PIDC. Per citar un exemple recent, la Xarxa de Llibertat de Premsa –que denuncia, per mitjà del lloc web de la Associació Nacional de Diaris del Brasil, les violacions al lliure exercici del periodisme que tenen lloc en aquest país– es va iniciar l'abril del 2005 amb el suport d'aquest programa¹⁸.

2. Les polítiques de la Secció de Cultura: cap a una convenció sobre diversitat cultural

El foment de la diversitat cultural ha generat una preocupació constant al si de la Unesco. Explícitament o implícita –tot i que els enfocaments han anat variant al llarg del temps– sempre ha estat present en els plantejaments sobre polítiques culturals o polítiques de comunicació d'aquesta agència de les Nacions Unides. No obstant això, després de la celebració de les dues últimes conferències generals (París, 2001 i 2003), es pot considerar que el tema ha passat a ser de la més rabiosa actualitat.

La XXXI Conferència General (2001) va adoptar la Declaració Universal sobre la Diversitat Cultural¹⁹ i durant la celebració de la següent conferència (2003), el director general de la Unesco, Koïchiro Matsuura, va rebre l'encàrrec d'elaborar un avantprojecte de convenció "sobre la protecció de la diversitat de continguts culturals i d'expressions artístiques"²⁰. Aquest avantprojecte, que s'ha de presentar a la conferència del 2005, establiria les bases per donar valor jurídic –i vincularia els estats, per tant, com si fos un tractat– a allò que fins ara només són declaracions d'intencions.

En tot cas, l'aprovació de la Declaració i la posada en marxa dels treballs per a l'elaboració d'una convenció destaquen la importància que en l'àmbit de les relacions internacionals està adquirint el tema de la diversitat cultural, coincidint –cal no oblidar-ho– amb un moment històric especialment delicat en el qual guanya força d'una manera preocupant la teoria del *xoc de civilitzacions*²¹.

Un altre aspecte rellevant que s'ha de tenir en compte és el fet que la dimensió econòmica dels béns i els serveis culturals cotitza a l'alça en el context de l'anomenada societat de la informació o del coneixement.²² En aquest sentit, la mundialització dels mercats pot constituir una greu amenaça per a la diversitat i, per contra, afavorir l'homogeneïtzació cultural.

A les pàgines següents analitzarem, en primer lloc, l'evolució de la idea de diversitat cultural en el marc de la Unesco i després ens centrarem en el paper que s'assigna als mitjans de comunicació, tant en la Declaració Universal del 2001 com en l'avantprojecte de convenció que s'està elaborant, a l'hora de dissenyar les estratègies que busquen aquesta diversitat. Finalment, ens aturarem en el programa Aliança Global per a la Diversitat Cultural, orientat al foment de les indústries culturals dels països en via de desenvolupament i en transició.

2.1. L'evolució del concepte de diversitat cultural a la Unesco

Com ja hem dit, al llarg de tota la seva història –des que es va crear, el novembre del 1946– la Unesco ha tingut present en els seus postulats la qüestió de la diversitat cultural. No obstant això, la significació d'aquest concepte ha anat variant amb el temps, en consonància amb les transformacions del context geopolític internacional. Així, segons Stenou (2003), es poden distingir quatre etapes en l'aproximació que ha anat fent la Unesco cap a la idea de diversitat cultural i en les línies mestres d'actuació de l'organització sobre aquesta qüestió.

Després de la Segona Guerra Mundial, durant la primera fase de funcionament de la Unesco i del sistema de les Nacions Unides, es va posar l'accent en la importància de l'educació i el coneixement com a elements decisius per a la pau. En aquesta etapa, la diversitat cultural només es va plantejar en relació amb les diferències internacionals i no intranacionals (els Estats-nació es consideren entitats

unitàries). A més, la cultura es concep fonamentalment en termes de producció artística i no com un conjunt de maneres de pensar, sentiments i percepcions creadores d'identitat.

Després, el sorgiment de nous països independents va vincular el concepte de cultura al de política, ja que les identitats culturals pròpies d'aquestes nacions són la justificació de la seva independència i de la seva existència en el concert internacional. En aquesta etapa, que s'inicia als anys cinquanta i arriba fins a la primera meitat dels seixanta, el concepte de cultura s'amplia per englobar també el d'identitat.

El tercer període, a més d'aprofundir en el component polític, també destaca els aspectes materials mitjançant la vinculació de la cultura amb la idea de desenvolupament. La Unesco és conscient que no és possible plantejar polítiques per al desenvolupament sense tenir en compte les particularitats culturals dels territoris en els quals s'intenta aplicar. També en aquesta etapa, especialment durant els anys setanta, apareix cada cop més clara la idea que els problemes sobre relacions interculturals es produeixen tant entre societats com a l'interior d'una mateixa societat.

A partir dels anys vuitanta, cultura i democràcia es vinculen per posar l'accent en el desig de tolerància. L'existència de tensions en tots els àmbits (local, regional, internacional) fa que l'atenció es centri en els conflictes socials que es donen en els centres urbans, en els drets de les minories i en la coexistència de comunitats culturals diverses. Queda clar, a més, que els drets culturals poden ser reivindicats per individus o grups tant dels països desenvolupats com en via de desenvolupament. A més, Stenou (2003, 20) assenyala que en aquest principi del segle XXI també s'estableix una vinculació explícita entre cultura i seguretat, que serveix per posar encara més en relleu la importància de les relacions interculturals positives com a pedra angular de la pau internacional.

2.2. La Declaració Universal i el projecte de convenció sobre diversitat cultural

Amb els precedents descrits, la Declaració Universal sobre Diversitat Cultural es va adoptar per unanimitat a la XXXI Conferència General de la Unesco (París, 2 de novembre de 2001). Per bé que es pot dir que aquest document recull

els fruits del treball desenvolupat durant més de dues dècades en multitud de trobades que han tingut lloc sota els auspicis de la Unesco, la proximitat de la data de la seva aprovació als fets de l'11 de setembre de 2001 reforça encara més la seva oportunitat. La declaració suposa una reafirmació del compromís de la Unesco amb la promoció del diàleg intercultural com a mitjà per fer front a la visió pessimista del xoc de civilitzacions. Aquesta posició es manifesta clara-ment en el preàmbul del text, on s'afirma que "el respecte a la diversitat de les cultures, la tolerància, el diàleg i la cooperació, en un clima de confiança i comprensió mútues, són els millors garants de la pau i la seguretat internacionals".

La Declaració considera per primer cop la diversitat cultural com a patrimoni comú de la humanitat. A més, constata que la cultura és l'eix dels debats contemporanis sobre la identitat, la cohesió social i el desenvolupament d'una economia basada en el coneixement. La seva visió sobre els processos de mundialització és ponderada, ja que sosté que, si bé constitueixen un repte per a la diversitat cultural, també creen les condicions per a un diàleg renovat entre les cultures i les civilitzacions.

L'única referència explícita al paper dels mitjans de comunicació es troba a l'article 6, però s'ha de tenir en compte que les referències als mitjans queden integrades en altres conceptes més amplis com el de les indústries culturals. Aquest article parla del pluralisme dels mitjans de comunicació com un dels elements que garanteixen la diversitat cultural, juntament amb la llibertat d'expressió, el multilingüisme i la igualtat d'accés a les expressions artístiques, al coneixement científic i tecnològic i a la possibilitat, per a totes les cultures, d'estar presents als mitjans d'expressió i de difusió.

També cal destacar l'article 8, que sosté que els béns i els serveis culturals no es poden considerar mercaderies com les altres, perquè són portadores d'identitat, de valors i de sentit. És a dir, confirma el seu caràcter específic enfront d'altres béns de consum.

Les referències al paper de les polítiques públiques es troben recollides especialment als articles 9 i 11. En el primer s'apunta que les polítiques culturals han de "crear les condicions propícies per a la producció i la difusió de béns i serveis culturals diversificats, gràcies a indústries culturals que disposin dels mitjans per afirmar-se a escala local i

mundial". Tot i això, amb una visió que es pot considerar massa restrictiva, en aquest article 9 s'atribueix la potestat de definir les polítiques culturals únicament als estats. Per la seva part, l'article 11 adverteix que les forces del mercat no poden garantir la preservació de la diversitat cultural i reafirma la importància de les polítiques públiques.

La declaració es va aprovar acompanyada d'un pla d'acció que proposa vint objectius. En aquest document es troba una única referència explícita als mitjans de comunicació: es tracta de l'objectiu 12, que propugna "estimular la producció, la salvaguarda i la difusió de continguts diversificats en els mitjans de comunicació i les xarxes mundials d'informació". Amb aquesta finalitat es proposa impulsar el paper dels serveis públics de radiodifusió i de televisió.

Més abundants són les referències a les noves tecnologies de la informació i la comunicació i a les xarxes de telecomunicacions. En aquest cas el que es vol és:

- Impulsar l'alfabetització digital (objectiu 9)
- Promoure la diversitat lingüística en l'espai digital i fomentar l'accés universal a les informacions de domini públic (objectiu 10)
- Lluitar contra la fractura digital afavorint l'accés dels països en via de desenvolupament a les noves tecnologies, ajudant-los a dominar-les i facilitant la circulació digital dels seus productes culturals i l'accés d'aquests països als recursos digitals disponibles a escala mundial (objectiu 11)

El pla d'acció incideix, a més, en la necessitat d'avançar en la reflexió sobre l'oportunitat d'un instrument jurídic internacional sobre la diversitat cultural. Aquesta reflexió pren forma en una resolució adoptada en la XXXII Conferència General (París, setembre-octubre del 2003) en la qual es va decidir que la qüestió de la diversitat cultural serà objecte d'una convenció internacional.

El calendari per a l'elaboració d'aquest instrument normatiu té una data clau: la Conferència General de la Unesco del 2005, en la qual s'haurà de presentar l'esmentat avantprojecte de convenció "sobre la protecció de la diversitat de continguts culturals i d'expressions artístiques".

Després dels treballs realitzats fins a l'abril del 2005 en les tres reunions d'experts independents i les dues reunions intergovernamentals d'experts (a les quals han assistit representants d'Estats i d'organitzacions intergovernamentals i no governamentals)²³, encara queden

qüestions molt importants per consensuar, la qual cosa fa impossible avaluar quin avantprojecte de convenció es presentarà finalment a la conferència prevista per a l'octubre del 2005.

Segons Ivan Bernier (2005), del contingut dels debats que han tingut lloc fins ara es pot arribar a la conclusió que hi ha dues concepcions clarament diferenciades sobre el tipus de convenció que s'ha d'aprovar. La primera, avalada per un nombre més gran d'estats, que tenen, però, una economia més fràgil, aposta per "la instauració d'una convenció internacional que reconegui l'especificitat dels béns i els serveis culturals, així com el dret dels estats a aplicar mesures de conservació i promoció de les seves expressions culturals sense deixar d'estar oberts a les altres expressions culturals. Aquest instrument incitaria aquests mateixos estats a adoptar les mesures necessàries a fi de preservar i promoure les seves expressions culturals i els comprometria a reforçar d'una manera concreta la cooperació per al desenvolupament en l'àmbit cultural. Per tal que la convenció no acabi sent paper mullat i pugui evolucionar amb el temps, es mostren favorables a la incorporació d'un mecanisme de seguiment i de solució de controvèrsies, sempre que s'eviti la lentitud burocràtica i no resulti excessivament costós".

Pel fa a la segona concepció sobre quin ha de ser el contingut de l'avantprojecte que s'està preparant, el mateix Bernier apunta que s'articula al voltant de la preocupació d'un nombre més reduït, tot i que més ric, d'estats (entre els quals hi ha els EUA, que va tornar a la Unesco el 2003) per les implicacions de la convenció en els intercanvis comercials. D'aquesta preocupació es deriven, sempre segons Bernier, força reserves sobre aspectes importants de l'avantprojecte. Aquests estats consideren que la convenció que es planteja està "massa orientada cap als béns i els serveis culturals i cap a la protecció de les expressions culturals i no prou cap a la promoció de la diversitat cultural". També es refereixen al dret sobirà dels estats a adoptar mesures per protegir i promoure la diversitat de les expressions culturals al seu territori, que jutgen potencialment incompatible amb els compromisos de les parts a l'OMC; al compromís dels estats signants de promoure els objectius i els principis de la convenció en altres fòrums internacionals i de consultar-se entre ells amb aquesta finalitat, i que defineixen com a perillós; als

mecanismes de seguiment i solució de controvèrsies, que s'haurien de reduir a la mínima expressió o eliminar-se del tot perquè els consideren inadequats en matèria cultural; als acords de coproducció i al tracte preferent per als països en via de desenvolupament, que consideren incompatibles amb els compromisos de les parts a l'OMC; i, finalment, l'article 19, relatiu a les relacions amb altres instruments internacionals, que per a ells hauria d'establir clarament que la convenció sempre s'ajustarà als altres acords internacionals existents i futurs".

En tot cas, sí que sembla evident que la Unesco, gràcies al procés d'elaboració de la convenció sobre diversitat cultural, està recuperant un cert protagonisme com a fòrum multilateral d'intercanvi d'idees al voltant de la cultura, la informació i la comunicació. Aquest protagonisme, que sens dubte ja havia tingut als anys setanta gràcies al debat suscitat per la proposta del Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació, va ser assumit en les dues dècades següents primer pel GATT (Acord General sobre els Aranzels Duaners i el Comerç) i, des de la seva creació el 1995, per l'Organització Mundial del Comerç (OMC), on el debat es va generar en relació amb el concepte d'excepció cultural.

2.3. Programa Aliança Global per a la Diversitat Cultural

Paral·lelament al procés descrit, però, la Secció de Cultura de la Unesco posa en pràctica una sèrie de mesures encaminades a assolir l'objectiu estratègic número 8 per al període 2002-2007: "La salvaguarda de la diversitat cultural i la promoció del diàleg entre cultures i civilitzacions" (Unesco 2002, 41-42).

Entre les mesures encaminades a assolir aquest objectiu s'ha d'esmentar especialment el programa Aliança Global per a la Diversitat Cultural²⁴, aprovat per la Conferència General del 2001 i posat en marxa el gener del 2002 per la Divisió de les Arts i les Indústries Culturals, dependent de la Secció de Cultura de la Unesco.²⁵

Aquest programa, d'una durada prevista de sis anys, vol reforçar les indústries culturals als països en via de desenvolupament i en transició –mirant de distribuir, sempre que sigui possible, els seus productes en altres mercats– i garantir una protecció més eficaç de la propietat intel·lectual.

Quan tot just havia passat un any del seu llançament, a finals de novembre del 2003, l'Aliança ja tenia més de 170 socis (empreses privades, ONG, fundacions, associacions professionals, centres de recerca, etc.), estava present a 64 països i havia mobilitzat uns 850.000 dòlars, aportats per inversors públics i privats²⁶. L'octubre del 2004 el nombre de socis va arribar a 340, que poden entrar en contacte a través d'una base de dades en línia (www.Unesco.org/culture/alliance) que facilita l'intercanvi d'experiències i el desenvolupament de projectes conjunts. Dels projectes acabats, alguns ja es reproduïen en altres països. Així, per exemple, l'orientat a la "Reforma i professionalització dels oficis del llibre a Algèria" ha inspirat diverses iniciatives encaminades a impulsar el sector de l'edició a Cambodja, Senegal, Guinea, Mauritània i als països africans que havien estat colònies portugueses. Al mateix temps, l'Aliança ha promogut projectes d'envergadura notable, com el destinat a "la promoció de les indústries culturals per al desenvolupament econòmic local a les comunitats creadores d'Àsia Pacífic", en el qual col·laboren l'Organització de les Nacions Unides per al Desenvolupament Industrial i el Banc Mundial. Aquesta iniciativa intenta "pal·liar els desequilibris entre els països en via de desenvolupament i els països industrialitzats de la regió a partir de la creació de mecanismes de consulta que afavoreixin la cooperació intersectorial, l'accés als crèdits, el reforçament del dret d'autor, el control de qualitat i la recerca de nous mercats"²⁷.

Una dada significativa del potencial mobilitzador de l'Aliança Global per a la Diversitat Cultural és, per exemple, la decisió del Ministeri d'Afers Exteriors d'Espanya que, el març del 2005, es va comprometre a aportar cada any, i fins al 2008, 250.000 dòlars al fons especial d'aquest programa²⁸. El fet resulta especialment rellevant si considerem que el Govern espanyol, com ja hem dit, tan sols ha atorgat al PIDC, des del seu llançament, 62.587 dòlars.

Conclusions

Si després d'haver revisat algunes de les accions més rellevants en matèria de polítiques de comunicació que desenvolupa la Unesco el 2005 tornem a les recoma-

nacions de l'Informe MacBride, podem arribar a la conclusió que —malgrat que el document s'ha marginat de l'agenda d'aquesta organització— alguns plantejaments d'aquell històric document encara tenen vigència (tot i que no pas d'una manera explícita). Ens referim a les qüestions relacionades amb la promoció de la llibertat de premsa i la llibertat d'expressió en general o la protecció dels periodistes, sobretot els implicats en situacions de conflicte i, més concretament, en territoris on se solen vulnerar els drets humans.

Pel que fa al foment de la cooperació internacional, s'observa que aquesta s'orienta als anys 2000 cap a projectes relacionats amb les TIC i amb l'impuls de les indústries culturals en general. No obstant això, el programa que s'orienta d'una manera més específica, i des de fa vint-i-cinc anys, als mitjans de comunicació (el PIDC), travessa una situació realment crítica, com prova la insignificança dels seus pressupostos. Cal destacar també que les condicions en què s'atorga l'ajuda (normalment orientada a projectes concrets), tant si ve del sector públic com del sector privat, solen limitar el potencial de la Unesco com a organisme capaç d'impulsar el multilateralisme en les polítiques culturals i de comunicació en l'àmbit internacional.

Pel que fa a la protecció de les identitats culturals, hem d'estar molt atents a la capacitat que en aquest sentit atorgui als estats la convenció sobre diversitat cultural que s'està preparant.

En tot cas, el que sí que sembla evident és que el pes que va tenir la Unesco als anys setanta com a tribuna de discussió i concertació internacional sobre cultura, informació i comunicació s'està recuperant en una petita part gràcies als processos de debat i aprovació de la declaració i de la convenció sobre diversitat cultural. La Unesco, però, ha estat marginada de l'organització de la Cimera sobre la Societat de la Informació, a la qual es dedica íntegrament aquest article del monogràfic.

Finalment, no hem d'oblidar que hi ha una qüestió essencial de l'Informe MacBride que va més enllà de les recomanacions concretes i de la qual no en queda ni rastre en les polítiques actuals de la Unesco: es tracta de la seva visió crítica de l'estructura de la comunicació internacional, dels fluxos de comunicació Nord-Sud. I això no deixa de sorprendre en un context en què s'han accelerat cada cop més els processos de desregulació, concentració i

convergència tecnològica. En definitiva, s'ha passat de reclamar un nou ordre internacional de la comunicació a demanar que es reconegui l'especificitat de les indústries culturals perquè són portadores de valors i d'identitat. Ara hem d'esperar i veure quins continguts es recullen en la convenció sobre diversitat cultural i quins mecanismes s'estableixen per mirar de garantir que es respectin perquè, per més que qüestionem moltes de les seves polítiques, la Unesco continua sent l'únic fòrum multilateral on les veus més fràgils tenen una certa presència.

Notes

- 1 www.Unesco.org/webworld/com_media/communication_democracy/newcom.htm
- 2 portal.Unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1509&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- 3 El PIDC es va aprovar, igual que l'*Informe MacBride*, a la Conferència General de Belgrad del 1980, per "intensificar la cooperació i l'assistència per al desenvolupament de les infraestructures de les comunicacions i reduir la diferència existent entre diversos països en l'àmbit de les comunicacions" (resolució 4/21).
- 4 El Consell Intergovernamental del PIDC és l'organisme que elabora i aprova, des del 1981, les línies mestres del Programa. Està constituït per representants de 39 països, designats per la Conferència General de la Unesco.
- 5 Aquesta oficina (l'òrgan executiu del PIDC) està formada per vuit membres de vuit països, escollits pel Consell Intergovernamental.
- 6 portal.Unesco.org/ci/fr/ev.php-URL_ID=18385&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- 7 portal.Unesco.org/ci/fr/ev.php-URL_ID=14284&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- 8 Els 51 projectes finançats fins ara per al 2005 són a càrrec d'aquest compte especial.
- 9 Un fons en dipòsit pot finançar un projecte íntegrament o sumar-se a l'ajuda que aquest rebi del compte especial. Juntament amb aquestes dues vies, alguns països aporten contribucions en espècies, com ara beques o estades de formació, serveis d'experts, equipaments, etc.
- 10 Dada confirmada per Valeri Nikolski, especialista del PIDC (Divisió per al Desenvolupament de la Comunicació), en conversació telefònica (maig del 2005).
- 11 portal.Unesco.org/ci/fr/ev.php-URL_ID=13516&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- 12 Decisió 3.6.1 de la 160a sessió del Consell Executiu de la UNESCO.
- 13 portal.Unesco.org/ci/fr/ev.php-URL_ID=1630&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
La direcció i la gestió de l'IFAP va a càrrec del Consell Intergovernamental, que compta amb representants de 26 Estats membres de la Unesco, escollits periòdicament per la Conferència General. El consell elegeix entre els seus membres els vuit integrants del *bureau* executiu del Programa.
- 14 portal.Unesco.org/ci/fr/ev.php-URL_ID=17828&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- 15 portal.Unesco.org/ci/fr/ev.php-URL_ID=17504&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- 16 El 3 de maig es commemora l'aniversari de la Declaració de Windhoek (Namíbia) sobre la promoció d'una premsa africana independent i pluralista.
- 17 Guillermo Cano, periodista colombià assassinat el 1987 per denunciar importants narcotraficants del seu país.
- 18 portal.Unesco.org/ci/fr/ev.php-URL_ID=18745&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
- 19 UNESCO (2001): "Actes de la Conférence Générale", vol. 1, París, 15 d'octubre-3 de novembre de 2001, p. 73-77 . (unesdoc.Unesco.org/images/0012/001246/124687f.pdf).
- 20 UNESCO: "Rapport de la Commission IV", París, 16 d'octubre, 2003a, p. 27-28 (unesdoc.Unesco.org/images/0013/001321/132141f.pdf).

21 Exposada el 1993 a la revista *Foreign Affairs* pel polític nord-americà Samuel Huntington. Segons aquest autor, les tensions presents i futures en el marc de la política internacional ja no s'expliquen per raons de caràcter ideològic o econòmic, sinó per divergències culturals de gran calat i difícilment superables, entre les quals destaquen les que, segons el seu parer, expliquen l'enfrontament entre Occident i l'islam. L'oposició de la Unesco a aquesta visió determinista es posa clarament de manifest amb la celebració a París entre el 17 i el 19 de gener del 2004 del Fòrum Euromediterrani per a la Ciència, el Desenvolupament i la Pau, sota el títol "The 'clash of civilizations' will not take place". Una altra mostra evident de l'interès de la Unesco per aquesta qüestió és la participació i la promoció d'altres trobades sobre el diàleg entre civilitzacions (Iemen, febrer del 2004; Macedònia, agost del 2003; Nova Delhi, juliol del 2003).

22 Cal dir que per a la Unesco la diversitat cultural es planteja –juntament amb la igualtat d'accés a l'educació, l'accés universal a la informació i la llibertat d'expressió– com un dels quatre principis indispensables per a l'arribada de societats del coneixement equitatives. Aquesta posició es posa de manifest a Unesco: "Contribution de l'Unesco au Sommet Mondial sur la Société de l'Information". París, 3 de març, 2003b. Disponible en línia a:

unesdoc.Unesco.org/images/0012/001295/129531f.pdf

23 portal.Unesco.org/culture/fr/ev.phpURL_ID=26320&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

24 portal.Unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=24468&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

25 Altres mesures que s'apunten en l'estratègia definida en l'apartat 3.2 del programa i el pressupost de la Secció de Cultura per a 2004-2005 (Unesco 2003c) són, per exemple, la celebració de la jornada mundial del llibre i del dret d'autor, la designació de la capital mundial del llibre i el

desenvolupament de la iniciativa "Llibres per a tothom" (tot això amb l'objectiu de rellançar la lectura i la indústria del llibre); la creació de l'*Index Translationum* i del centre d'informació en línia sobre la literatura i la traducció (a fi de promoure la diversitat cultural i lingüística i l'accés a les obres literàries); l'elaboració d'una llista d'obres representatives del cine mundial en col·laboració amb el Consell Internacional del Cine i la Televisió; i la formació i educació en qüestions de drets d'autor mitjançant la versió electrònica revisada del Butlletí dels drets d'autor i els llocs web sobre la matèria.

26 portal.Unesco.org/es/ev.php@URL_ID=17418&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html

27 portal.Unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=24468&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
Vegeu l'informe de resultats de l'octubre del 2004.

28 portal.Unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=26763&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Bibliografia

BERNIER, I. *Segunda sesión de la reunión de expertos gubernamentales consagrada al anteproyecto de convención sobre la diversidad de los contenidos culturales y expresiones artísticas de la Unesco*. Ministeri de Cultura i Comunicació de Quebec, 2005.

Disponible en línea a:

www.mcc.gouv.qc.ca/international/diversite-culturelle/esp/cronica.html

CARLSSON, U. "The Rise and Fall of NWICO – and Then?: From a Vision of International Regulation to a Reality of Multilevel Governance". Ponència presentada a l'EURICOM Colloquium, Information Society: Visions and Governance. Venècia, Itàlia, maig del 2003.

GIFREU, J. *El debate internacional de la comunicació*. Barcelona: Ariel, 1986.

ROACH, C. "The Western World and NWICO: United They Stand?". A: GOLDING, P.; HARRIS, P. *Beyond Cultural Imperialism. Globalization, Communication and the New International Order*. Londres: Sage, 1997.

STENO, K. *L'UNESCO et la question de la diversité culturelle: bilan et stratégies, 1946-2003*. París: Divisió de Polítiques Culturals i del Diàleg Intercultural, 2003.

Disponible en línea a:

portal.Unesco.org/culture/fr/ev.php@URL_ID=12900&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

UNESCO. *Actes de la Conférence Générale*. Vol. 1. París, 15 d'octubre - 3 de novembre de 2001.

Disponible en línea a:

unesdoc.Unesco.org/images/0012/001246/124687f.pdf

UNESCO. "Contribution de l'UNESCO au Sommet Mondial sur la Société de l'Information". París, 3 de març de 2003 (2003b).

Disponible en línea a:

unesdoc.Unesco.org/images/0012/001295/129531f.pdf

UNESCO. "Medium-Term Strategy. Contributing to peace and human development in an era of globalization through education, the sciences, culture and communication". París, 2002.

Disponible en línea a:

unesdoc.Unesco.org/images/0012/001254/125434e.pdf

UNESCO. "Projet du programme 2004-2005 (32C/5), Secteur de la Culture". París, 2003 (2003c).

Disponible en línea a:

portal.Unesco.org/culture/fr/ev.php@URL_ID=18137&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

UNESCO. "Rapport de la Commission IV", París, 16 d'octubre de 2003 (2003a).

Disponible en línea a:

unesdoc.Unesco.org/images/0013/001321/132141f.pdf